

ВПЛИВ ВИТРАТ НА ВІДТВОРЮВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Гаврильченко О.В., АСПИРАНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Розглянуто сутність категорій "витрати" та "собівартість". Визначено місце витрат в здійсненні процесів відтворення на сільськогосподарських підприємствах.

It is considered essence of categories of "expense" and "cost price". The place of expenses in realisation of processes of reproduction at the agricultural enterprises is defined.

Постановка проблеми. Перед аграрною сферою стоїть головне завдання збільшення виходу сільськогосподарської продукції, значне підвищення прибутковості та конкурентоспроможності галузі на базі ефективного використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Це можливо лише за умови здійснення розширеного відтворення на основі інтенсивних методів. Нарощування ресурсних потенціалів за рахунок вкладення зростаючих обсягів одноразових і поточних коштів, з одного боку, та більш ефективне використання цих потенціалів з іншого, спроможні забезпечити підвищення їх реальної віддачі, продуктивності праці і земельних угідь, обсягів виробництва аграрної продукції та продуктів харчування в розрахунку на одиницю використаних виробничих ресурсів [1, с. 16]. Слід зазначити, що Україна відстала від передових країн на цілу технологічну епоху й перебуває на індустріальній стадії розвитку, яка характеризується затратним виробництвом, недосконалими формами організації й оплати праці та системою і методами управління [2, с. 13]. Тому в умовах як внутрішньої, так і зовнішньої конкуренції за ринки збуту продукції велика увага сільськогосподарськими товаровиробниками приділяється визначенню, моніторингу, аналізу витрат виробництва та собівартості одиниці продукції. Членство України в СОТ і вихід на міжнародні ринки висувають витрати головним чинником забезпечення дохідності агроформувань [3, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення поняття витрат, що міститься в нормативних документах (Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку [4, 5] та Методичних

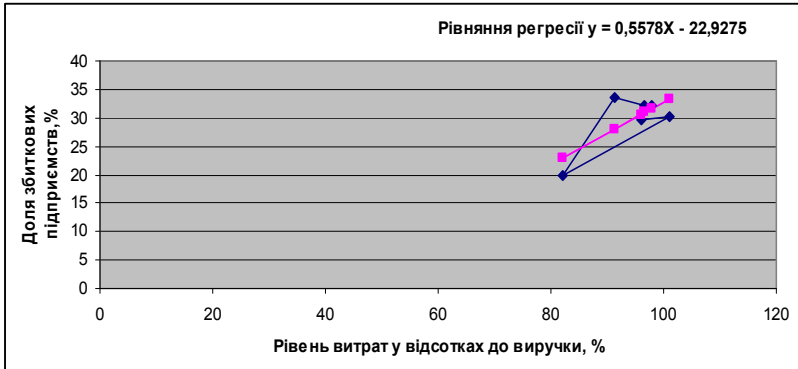
рекомендаціях з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств [6]) має чітко виражений фінансово – обліковий характер. За таких умов категорія "витрати" втрачає своє економічне значення та головне місце в економічно – господарській діяльності кожного підприємства: витрати відіграють роль тільки у фіксації одержаних результатів і не сприяють поліпшенню фінансово – економічного стану підприємств у відтворювальному процесі. Провідні вітчизняні та зарубіжні науковці (П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, Ю.Ф. Мельник, Сук П.А., Бутинець Ф.Ф., Цал – Цалко Ю.С., Г.Фандель, Р. Ентоні, Дж. Ріс [7 - 12]) витрати здебільшого трактують як сукупність матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, з якої виготовляється продукція. Однак необмежений характер їх участі в процесі здійснення господарської діяльності дає підстави говорити про витрати не лише як про суто економічну чи фінансово - облікову, а і як про багатогранну категорію, яка уособлює у собі увесь комплекс засобів та інструментів, необхідних для успішного функціонування господарюючих суб'єктів на основі розширеного відтворення.

Формулювання цілей статті. Ціль статті – визначити значення витрат та їх вплив на відтворювальні процеси сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Необхідність значного поліпшення забезпечення населення країни продовольством, всезростаючий попит на нього на світовому ринку, посилення конкуренції вимагають послідовного і системного нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, що може бути досягнуто тільки на основі розширеного відтворення. Як стверджує Амбросов В.Я., результатом розширеного відтворення є випереджальний ріст суспільного продукту відносно обсягів використовуваних ресурсів, що дозволяє стримувати витрати на одиницю продукції, ефективно вести виробництво [13, с. 16]. Створення умов простого та розширеного відтворення на підприємстві відображається у русі витрат. Вартісну структуру виробленого продукту характеризують наступні складові: матеріальні витрати на виробництво, які є результатом уречевленої праці; витрати на оплату живої праці, яка створює нову вартість; і надлишок над цими витратами, що створює чистий дохід, що приймає форму прибутку. Перші дві частини складають витрати виробництва, які лежать в основі простого відтворення на підприємстві. Тому відшкодування затрат на рівні витрат виробництва підприємства

створює лише умови простого відтворення. А витрати виробництва з включенням прибутку створюють передумови для розширеного відтворення. Отже, серед власних джерел розширеного відтворення визначальне місце належить обсягу одержаного прибутку. В умовах ринкової економіки головним обмежувачем останнього є величина понесених підприємством витрат. За даними факторного аналізу, проведеного на базі статистичного спостереження Головного управління статистики в Харківській області за формою № 50 с.-г., найбільший вплив на прибуток від реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області в 2009 р. має саме зміна собівартості реалізованої продукції: її зростання зумовило зниження прибутку на 441646,65 тис. грн. Доречі, це єдиний з досліджуваних факторів, який має негативний вплив на його загальну величину. Помітною є також залежність прибутку від зміни відпускних цін та обсягу реалізованої продукції: внаслідок зміни відпускних цін сума прибутку зростає на 291126,56 тис. грн., а зміни в обсягах реалізації продукції стали причиною його зростання на 16945,31 тис. грн. Значно менший вплив на величину прибутку зміни структури реалізованої продукції та структурних зрушень у її складі: унаслідок дії цих факторів величина прибутку зросла на 2998,89 та 254,39 тис. грн. відповідно. В цілому прибуток від реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами Харківської області за досліджуваний період зменшився на 130321,5 тис. грн., отже, негативний вплив зростання собівартості реалізованої продукції виявився вирішальним.

Можна передбачити, що відбувається зростання питомої ваги збиткових підприємств з підвищенням рівня витрат (рис. 1). Для встановлення величини зв'язку між зазначеними ознаками відповідно до даних державної статистичної звітності за 2004 – 2009 рр., проведено кореляційно – регресійний аналіз, який дає підстави стверджувати, що на 57 % частка збиткових сільськогосподарських підприємств Харківської області залежить від рівня витрат і на 43 % від інших чинників. Також встановлено, що з ростом витрат на 1 % питома вага збиткових підприємств збільшиться на 1,78 процентних пункти. Зв'язок між ознаками сильний ($r = 0,76$), коефіцієнт кореляції є надійним ($t \geq t(1 - \gamma, n - 2)$; $5,31 > 5,06$ із ймовірністю 0,89).

Рис. 1. Залежність питомої ваги збиткових підприємств від рівня витрат

Джерело: Розраховано і побудовано автором на основі даних Головного управління статистики у Харківській області (статистичні бюлетені "Основні фінансово – економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств" за 2004 – 2009 рр.).

Необхідним є з'ясування сутності таких категорій як витрати та собівартість з урахуванням їх впливу на відтворювальні процеси.

У цілому витратами виробництва є всі витрати живої та уречевленої праці, що використовуються для виготовлення цінностей (продукції). Оскільки величина витрат формується в системі бухгалтерського обліку, то необхідно враховувати зв'язок цієї категорії з обліковими витратами. На нашу думку, поняття "витрати" є більш широким, ніж собівартість. Витрати співвідносяться з процесом безперервного здійснення виробництва взагалі, тобто незалежно від його завершеності.

Таблиця 1

Сутність витрат в залежності від впливу на відтворювальний процес*

Вплив на відтворювальний процес	Сутність витрат
---------------------------------	-----------------

Управління	<p>Витрати (як об'єкт управління):</p> <ul style="list-style-type: none"> – основа прийняття більшості управлінських рішень, спрямованих на досягнення високого економічного результату виробничо-господарської діяльності підприємства; – засіб удосконалення інформаційного процесу управління; – засіб визначення стану і перспектив функціонування господарських структур.
Планування	<p>Витрати (як об'єкт планування):</p> <ul style="list-style-type: none"> – засіб визначення цілей підприємства та його підрозділів у формі постановки виробничих завдань і вибору засобів для їх виконання; – засіб організації контролю та відповідальності за досягнутий рівень витрачання через порівняння фактичної і планової величин; – один з основних елементів, необхідних для визначення економічних результатів діяльності підприємства, що очікуються в майбутньому періоді; – засіб розробки нормативів вартості ресурсів, визначення їх рівня на одиницю продукції, нормативної (планової) собівартості.
Виробництво	<p>Витрати (як економічна категорія):</p> <ul style="list-style-type: none"> – засіб забезпечення здійснення процесу виробництва. <p>Витрати (як об'єкт):</p> <ul style="list-style-type: none"> – засіб оцінювання економічної доцільності здійснення виробничого процесу.

Продовження табл. 1

1	2
Контроль	<p>Витрати (як об'єкт контролю):</p> <ul style="list-style-type: none"> – засіб впливу на результати діяльності підрозділів і підприємства в цілому; – засіб досягнення оптимального рівня рентабельності виробництва та належної ефективності діяльності господарюючого

	<p>суб'єкта; – засіб впливу на обґрунтовану розробку заходів щодо зниження витрат ресурсів, енерго-, матеріалоемності продукції.</p>
<p>Розподіл і перерозподіл вартостей</p>	<p>Витрати (як економічна категорія):</p> <ul style="list-style-type: none"> - засіб забезпечення руху товарів від виробників до споживачів, включаючи їх реалізацію кінцевим споживачам. <p>Витрати (як об'єкт):</p> <ul style="list-style-type: none"> - основа витратного методу ціноутворення (визначення рівня ціни з урахуванням рівня витрат на виробництво та реалізацію продукції. При використанні цього методу базою для визначення рівня ціни слугують витрати на одиницю продукції); - основа визначення ефективного використання авансованого у виробництво капіталу.

Джерело: власні дослідження автора.

Собівартість характеризує рівень витрат на виробництво продукції, що завершено, тобто собівартість є вартісним вираженням витрат ресурсів у процесі виробництва певного обсягу продукції, відшкодування яких є необхідною умовою простого відтворення. Враховуючи вищесказане, на нашу думку, витрати – це використання природних, матеріальних, нематеріальних, трудових і фінансових ресурсів, які мають грошове вираження і контролюються підприємством у процесі виробництва продукції з метою забезпечення здійснення не лише простого, а і розширеного відтворення. Поряд з цим, за умов функціонування сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах господарювання, витрати стають основою успішного здійснення всіх складових господарської діяльності – виробництва, управління, планування, контролю, маркетингу тощо. В таблиці 1 визначено сутність витрат в залежності від впливу на процеси відтворення.

Висновки. Таким чином, під витратами на сьогоднішній день слід вважати багатогранну категорію, яка за умови раціональної організації обліку, дозволяє забезпечити обґрунтоване стратегічне і тактичне планування, ресурсний і грошовий контроль, систему економічних важелів по ефективному функціонуванню сільськогосподарських підприємств у процесах відтворення.

Між витратами та відтворювальними процесами сільськогосподарських підприємств існує тісний взаємозв'язок, який з одного боку визначається їх рухом та впливом на результати діяльності господарюючих суб'єктів, а з іншого – безпосередньою участю витрат в здійсненні основних складових господарської діяльності підприємства. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу витрат на відтворювальні процеси окремих галузей сільськогосподарських підприємств.

Література.

1. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / Відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук. – Київ: Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с.

2. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальній період: матер. Десятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів – аграрників 10 – 11 квітня 2008 року. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2008. – 100 с.

3. Маренич Т.Г. Об'єктивна оцінка витрат як основа вдосконалення управління економікою / Т.Г. Маренич // Вісник ХНТУСГ: Екон. науки. Вип. 99. – Х.: ХНТУСГ, 2010. – С. 3 – 16.

4. П(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності": Наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 // Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку: нормативна база. Нова редакція. – Х.: Курсор, 2006. – С. 13 – 18.

5. П(С)БО 16 "Витрати": Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 // Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку: нормативна база. Нова редакція. – Х.: Курсор, 2006. – С. 108 – 115.

6. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств: Наказ Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001р. № 132 // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2001. - № 18. – С. 21 - 42.

7. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика) / [за ред. П.Т. Саблука, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка]. – К., 2008 - Т. 1: Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур. – 2008. – 698 с.

8. Сук П.Л. Облік виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції в умовах ринку: методологія і практика / Сук П.Л. – К.: 2007. – 330 с.

9. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 672 с.

10. Цал –Цалко Ю.С. Витрати підприємства: навч. посібник / Цал –Цалко Ю.С. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.

11. Фандель Г. Теория производства и издержек / Фандель Г.; пер с нем. под. рук. и науч. ред. М. Грецака. – К.: Таксон, 1998. – 582с.

12. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры / Энтони Р., Рис Дж.; пер. с англ. под ред. и с предисл. А. М. Петрачкогo. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 558 с.

13. Амбросов В.Я. Факторы расширенного воспроизводства в аграрном секторе / В.Я. Амбросов // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. Вип. 82. – Х.: ХНТУСГ. – 2009. – С. 12 – 23.

Науковий керівник – Маренич Т.Г., .д. е. н., проф.